

Bölüm 8

OSMANLI DEVLETİ'NDE ASKERLER VE EŞLERİNİN EVLENME-BOŞANMADA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE YAPILAN DÜZENLEMELER (1839-1917)

Tuba ÇINAR¹

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde, aile hukukunda devletin resmi mezhep olarak kabul ettiği Hanefi mezhebinin görüşleri benimsenmiş ve buna göre uygulama yapmaya çalışılmıştı. Devlet, gerek siyasi konulara daha öncelik vermesi, gerekse dini kaygılar ve mevcut aile hukukunun yeterli olduğu düşüncesiyle derli toplu yeni bir aile hukuku kanunu hazırlama yoluna 1917 yılına kadar girememişti. Ancak bu Osmanlı Devleti'nde evlenme-boşanma işlerinin başıboş cereyan ettiği, bu konuda hiçbir yenilik yapılmadığı, yapılmasının düşünülmeyeceği, aile hukuku alanında pürüzler yaşanmadığı gibi anlamlara gelmiyordu. Nitekim Osmanlı Devleti'nde zaman zaman evlenme ve boşanma alanında düzenlemeler yapma yoluna gidilmiştir. Bu yapılan düzenlemelerden bir kısmı da askerler ve onların nikâhlılarının durumlarıyla ilgili olmuştur. Askerlerin de aile kurmaya haklarının olması göz önünde bulundurularak askerlik süresinde değişikliğe gidilmiştir. Ancak askere giden erkeğin ardından nişanlısının ailesi kızlarını başka bir erkeğe söyleyebiliyorlardı. Kimi zamanda kız askerdeki nişanlısından vazgeçebiliyordu. Bunun yanında ard arda savaşların yaşandığı dönemde daha çok sayıda erkeğin asker olup cepheye gitmesi kadınların cephe arkasında, ayakta kalma mücadelesi vermelerine neden olmuştu. Haliyle eşi askerde olan kadınlar düşünülerek düzenleme yapılmasına gerek duyulmuştu. Bu çalışmada Tanzimat'tan 1917 yılına kadar olan süreçte askerlerin aile hayatlarıyla ilgili sorunlar ve düzenlemeler ele alınmaya çalışıldı.

¹ Dr. Öğretim Görevlisi, Çukurova Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Bölümü, tcinar@cu.edu.tr

nakdi ceza alınacaktı. Eğer bu hata rüşvet ve kur’adan kaçırmak için nüfusu gizlemek amacıyla yapılmışsa bu kişiler hakkında ceza kanunu farklı şekilde uygulanacaktı. Gerek Tanzimat gerekse Meşrutiyet döneminde yapılan düzenlemelere rağmen askerler ve nişanlıları yahut nikâhlılarının evlenme-boşanmada yaşadıkları sorunlar devam etmiştir. Bir belgede nikâh akdi ve evlenmeler gerçekleştiği halde bunun nüfusça muamelesinin uygulanamaması nedeniyle asker eşleri ve nişanlılarının başkalarına verilmemesi hakkındaki maksadı sağlayamadığı ve işlemlerin ertelendiği ifade edilmiştir. Askerlerin evlenme ve boşanmalarıyla ilgili düzenlemelerden biri de Hukuk-ı Aile Kararnamesi ile yapılmıştı. Burada Kararname’nin çıkışına zemin hazırlayan “*nafakasızlık durumunda kadına boşanma hakkı*” veren irade-i seniyyeyi unutmamalıyız. Aslında şunu ifade etmek daha doğru olacaktır: Osmanlı Devleti’nin resmi mezhep olarak kabul ettiği Hanefi mezhebi kuralları nedeniyle kadınlar evlenme-boşanmada sıkıntılar yaşıyorlardı. Kadınların boşanma haklarının sınırlı gerekçelere bağlı olması asker eşlerini çok yakından etkilemişti. Özellikle arda arda savaşların yaşandığı süreçte kadınların kendi iradeleri ile boşanabilme ihtiyacı daha çok hissedilmişti. Bu çalışmanın bir ayağı olan ve aynı zamanda Hukuk-ı Aile Kararnamesi’nin çıkarılmasına zemin hazırlayan “*kocanın gaipliği durumunda*” kadınlara boşanma hakkı tanınması yönünde irade-i seniyye çıkarılması, direk askerlerin evlenme-boşanmalarıyla ilgili olmamış, kadınların boşanmada yaşadıkları güçlükten kaynaklanmıştır. Bütün bunlar Osmanlı Devleti’nde askerler ve onların nişanlı ve nikâhlılarının evlenme-boşanmada sorunlar yaşadıklarını ve devletin bu konuda çözümler üretmeye çalıştığını göstermektedir. Üretilen çözümler tam anlamıyla başarılı olmasa da bu konuda bir adım atılması, gayret gösterilmesi bakımından önemlidir.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1. A. MKT. NZD.,43/100, (20 Z 1267).
2. BEO.,471/35252, (05 Ra 1312); 3329/249602, (07/Ca/1326); 3763/282154, (3 C 1328); 4024/301758, (18 R 1330).
3. DH.MKT.,2431/100, (3 ř 1318); 1243/70, (26 S 1326); 648/29, (9 Za 1320); 795/7, (26/ř/1321); 1095/58, (8 Ca 1324); 2629/56,(16/N/1326).
4. DH. EUM. LVZ.,19/38, (9 Cemaziyelevvel 1332).
5. DH. HMF.,29/53, (04/C/1326).
6. DH. SN. THR.,47/6, (02/M/1332); 67/35, (30/R/1334); 67/35, (30/R/1334).
7. HR. TO.,175/62, (10/10/1889).;
8. HSD. AFT., 19/41, (1 S 1341); 6/118, 16 M 1341.
9. İ. DUİT., 6/45, (25 M 1340); 6/46, (25 L 1340); 6/45, (25 M 1340).
10. İ. MVL.,71/1352, (22 Za 1261).
11. MV.,140/42, (10 Ca 1328).
12. MVL.,305/12, (22 Ca 1273).
13. řD.,2771/8, (13/L/1326); 1002/69, (15 Za 1321).
14. TFR. I. SL.,194/19324, (14 B 1326);

15. TFR. I. ŐKT., 150/14961, (30 Ra 1326).
16. Y.A. RES, 38/2, (11 Ő. 1304).
17. ZB.,357/89, (24 Eylöl 1324/7 Ekim 1908).

Kanun ve Nizamnameler

1. Hukuk-ı Aile Kararnamesi. (25 Teşrin-i Evvel 1333/25 Ekim 1917). No: 326. *Düstur*, 2. Tertip, C. 9, İstanbul: Evkaf Matbaası, 1928, s. 762-781.
2. Nüfus Kanunu. (05 Őevval 1332/27 Ağustos 1914). No: 518. *Düstur*, 2. Tertip, C. 6, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1334, s. 1244-1254.
3. Sicill-i Nüfus Nizamnamesi Makamına Kaim Olmak Üzere Kaleme Alınıp Mer'iyeti Ahkâmına Bi'l-istizan İrade-i Seniye-i Cenabı Padişahi Őeref Müte'allik Buyru lan Nizamname. *Düstur*, No: 123, Birinci Tertib, C. 7, Başvekalet Matbaası, Ankara 1941, (14 Haziran 1316/27 Haziran 1900), s. 434-446.
4. Zevcin Gaybûbetinde Nafakanın Taazurr-ı Tahsili Halinde Zevcenin Fesh-i Nikâhi Talebinde Salâhiyeti Hakkında İrade-i Seniyye. (29 Rebiülahir 1334/20 Őubat 1331). No: 305. *Düstur*, 2. Tertip, C. 8, İstanbul: Evkaf Matbaası, 1928, s. 478-482.

Takvim-i Vekâyi, No:

1. Takvim-i Vekâyi ile neşr ve ilan tarihi: 17 Őevval 1333/26 Ağustos 1330, No: 1929.
2. Takvim-i Vekâyi ile neşr ve ilan: 13 Muharrem 1336/30 Teşrinievvel 1331, No: 3045.

Milli Kütüphane Koleksiyonu Şer'iyye Sicil Defterleri

1. 456 Numaralı *Elbistan Şer'iyye Sicili*, Belge No:162, Sayfa No: 291, (18 Recep 1308).

Telif Eserler

1. Aydın, M. A. (2006 Bahar). İşlam Hukuku'nun Osmanlı Devleti'nde Kanun Hukukuna Doğru Geçirdiği Evrim. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, (1), s. 19.
2. Aydın, M. A. (1986). Osmanlı Hukukunda Kazâi Boşanma "Tefrik". *Osmanlı Araştırmaları*, C. V. İstanbul, s. 1-12.
3. Aydın, M. A. (1985). İşlâm-Osmanlı Aile Hukuku. (Birinci Baskı). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Faköltesi Yayınları Nu:11.
4. Akgündüz, A. (1994). Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, s. 157.
5. Aksu, Z. (1997). *Antep'in 141 Numaralı H. 1261-1270 Tarihli Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Kataloğu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya, s. 324.
6. Akyılmaz, S. G. (2002). Osmanlı Aile Hukukunda Kadın. *Türkler*. C. 10. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 365-374.
7. Ansay, S. Ő. (1952). *Eski Aile Hukukumuz Bir Nazar*. (Birinci Baskı) Ankara: A. Ü. Hukuk Faköltesi Yayınları, İstiklal Matbaacılık ve Gazetecilik Kolektif Ortaklığı.
8. Bardakçı, M. (2006). Őahbaba. (İkinci Baskı). İstanbul: İnkılap Yayınları, s. 211-212.
9. Barkan, Ö. L., (1943). *XV. ve XVI. inci Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukûkî ve Malî Esasları*. (Birinci Baskı). C.1, İstanbul: Bürhaneddin Matbaası, s. 121.
10. Bilgin, V. (2003). *Fakih ve Toplum*. (Birinci Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.
11. Bilmen, Ö. N. (1985). *Hukukî İşlâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*. (Baskı sayısı belirtilmemiş). C. 2. İstanbul: Bilmen Yayınevi.

12. Busbecq, O. G. (1939). *Türk Mektupları*. (Tercüme: Yalçın, H. C.). (Birinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi. (Eserin orijinali 1589'da yayımlandı).
13. Dağıstanlı, M. F. (2010). *456 Numaralı Elbistan Kadı Sicili (H. 1302-1308/M. 1884-1890) 196-300. Sayfalarının Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
14. Düzdağ, M. E. (1972). Şeyhülislâm *Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*. (Birinci Baskı). Enderun Kitabevi.
15. Ercoşkun, T. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikâha Dair Düzenlemeler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 83.
16. Kırpık, C. (Güz 2009). Şehzade Evliliklerinde Değişim. *OTAM.*, (26), s. 165-192.
17. *Konya Büyükşehir Belediyesi*. (2011). Konya Kadı Sicili 1916-1921 (Kataloglarda Yer Almayan). (Haz. Erdoğan, H. Ve Küçükdağ, Y.). Konya: Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No 168, s. 1-128.
18. Savaş, S. (1992). Fetva ve Şer'iyeye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. Ankara: T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No: 71, s. 504-547.
19. Siligül, M. (2007). *Karahisar-ı Sahip Sancağı'nın 615 No'lu Şer'iyeye Sicili (Transkripsiyon)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
20. Şahin, G. (2007). İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu ve Türk İmajı. (Birinci Baskı), İstanbul: Gökkubbe Yayınları.
21. Taş, Y. (2013). *Kadı Sicillerine göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa'da Sosyal Hayat*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
22. Thevenot, J. (1978). *1655-1656'da Türkiye*. Çev. Nuray Yıldız. Tercüman 1001 Temel Eser İstanbul: Kervan Kitapçılık. (Eserin orijinalinin basım tarihi belirtilmemiş).
23. Toroslu, N. (1947). Kadın Kaçırma. *Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler*. (Birinci Baskı). (Editörler: Adnan Güriz ve Peter Benedict). Ankara: Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları No: 1, s. 428.